

MAHMUDUM TÜRKÜSÜ'NÜN 'MİLLÎ MUKAYESE YÖNTEMİ'NE GÖRE TÜRK DÜNYASI COĞRAFYASI İÇİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ*

Doç.Dr. Ali Osman ÖZTÜRK

Bu bildiriyle, daha önce *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*'nde, uluslararası boyutlarıyla karşılaştırılmaya çalıştığım Mahmudum Türküsü'nü ikinci kez ele almış olacağım; bu kez türkünün Türk dilinin konuşulduğu coğrafyada yayılma sahası üzerinde dururken, ayrıca değerli meslektaşımız Doç. Dr. M. Öcal Oğuz'un "Millî Mukayese Yöntemi" olarak nitelediği yaklaşımı, uygulama ve dolayısıyla tartışmaya açma imkânı bulacağım.

Sayın Öcal Oğuz'un, "Türk Dünyası Folklorunda Yeni Yöntem Arayışları" adlı bildirisinde, "... mahallî kimlikleri öne çıkararak veya sınıf telakkilerine dayanan romantik çalışmaların Türk dünyasının folklorunu kavramaya ve izah etmeye yeterli" (Oğuz 1997, 5) bulmaya-arak önerdiği Millî Mukayese Yöntemi, ana hatlarıyla şu unsurları içerir:

1) Ele alınan mesele Türk coğrafyasında izlenmelidir.

2) Farklı Türk gruplarından toplanan materyal, bir aslî metnin değişmiş şekli anlamında kullanılan 'varyant' terimine bağlanmamalıdır; çünkü böylece "aslî metin" hangisi sorusu gündeme gelecektir. Bunu önlemek ve "çiçeklenme"nin olduğu bölgede millî kimlik belgesi olarak değerlendirilebilecek ve

"yeni bir ulusçuluk" olarak karşımıza çıkabilecek tehlikeyi bertaraf etmek için "eş-metin" terimi tercih edilmelidir.

3) Müdahaleli metinler yerine, yazma, arşiv belgesi ve sözlü kaynaklar kullanılmalıdır.

4) Tarihî metotlardan ve edebiyat tarihçisi eğiliminden vazgeçilmeli; edisyon-kritik metin kurma ve metin tamiri yapılmamalıdır. Eş-metinlerin herbiri tam ve doğru metindir; yaratıldıkları ortamı bize anlatırlar.

Bilimadamları böylece, araştırılan konunun ya da ürünün a) meydana geldiği coğrafyayı, b) icra ortamını, c) kültürel fonksiyonunu, tahlil edecek ve önce *müşterek unsurların*, sonra ise *farkların* sebep ve sonuçlarını araştıracaktır. Burada amaçlanan önemli bir husus da, Sovyetlerin "paylaşımcı [bölücü] yöntemi" yerine "bütünleştirici yöntemi"ni yerleştirmektir; çünkü Oğuz'a göre "Türk dünyasında her ürün, yediveren bir gülün çiçekleri"dir (Oğuz 1997, 8)

Görüldüğü gibi, daha önce örneğin bir Feyyaz Sağlam'ın "Türk Dünyası Perspektifli" (Sağlam 1996, 69) diye belirttiği, ancak varyant terimini kullandığı; Metin Ergun'un, "müşterekleri" hedeflemesini ve "müdahaleli" metinleri dikkatle kullanmasını önerdiği yöntem

(Ergun 1995) burada "Millî Mukayese Yöntemi" olarak olgunlaşmış biçimde karşımıza çıkmaktadır.

"Asıl metin" tartışmasının aşılması ise, Türk folklorunda "fenomenoloji"nin taraftar bulduğunun bir göstergesidir. Her metin olgusal olarak vardır ve eksik ya da bozuk diye nitelendirilmeksizin o haliyle kabul edilmelidir. Bugün Avrupa'da her varyant kendi çapında bir asıl metin olarak değerlendirilmekte ve Oğuz'un belirttiği üzere, yayılma sahası, icra ortamı ve kültürel işlev bağlamında ele alınmaktadır (bkz. örn. Holzapfel 1996, 260).

Burada üzerinde durmak istediğim türküyü, özellikle yayılma sahası ve buna bağlı olarak "eş-metin" önerisi açısından incelemeye çalışacağım. Dolayısıyla, aşağıda "varyant" terimi yerine "eş-metin" kullanılacaktır.

MAHMUDUM TÜRKÜSÜ'NÜN YAYILMA SAHASI

Türkiye ve Gagauz Türkçesi Eş-metinler

1. (Bartın - Safranbolu) eş-metni: a) Sadi Yaver [Ataman]: "Anadolu halk edebiyatından doğan hakikatler (Türkü, mani ve koşmalar) 9". **Bartın Gazetesi**, Sayı: 344, 17 Mayıs 1932, s. 2'den Ayşe-gül Tezel: **Bartın Gazetesi (Folklor Malzemelerinin İncelenmesi)**, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara 1984, s. 51 vd. b) Gökyay, Orhan Şaik: **Dedem Korkudun Kitabı**. Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1973, s. DLXXI. c) **Türkten Türküler**, Şemsi Yastıman Saz Evi Yay. No: 4, İstanbul 1977, s. 30-31. d) Doğanç, Ayhan: "»Selam da Söylen Mahmud'uma« Türküsü ve »Darağacından

Kurtarılan Kız« Baladı". **Folklor (2)**, Sayı: 23-24, s. 8. (Bkz. Ek 1)

2. (Muğla) eş-metni: Hikmet İlaydın: "Deli Dumrul'a Dair". **Bağ** (İzmir), 1 (5), Mart 1942, s. 5 vd. (Bkz. Ek 2)

3. (Bartın-Muğla) eş-metni: Cahit Öztelli: **Halk Türküleri evlerinin önü**, 2. Baskı, İstanbul 1983, s. 741 vd. (Derleyici olarak S.Y. Ataman'ı belirtiyor) (Bkz. Ek 3)

4. Gagauz eş-metni: **Gagauzların Müziği** (II. Plak, 1. yüz). Ministerstvo kultury SSSR [SSCB Kültür Bakanlığı] MELODIYA. Vsesoyuznaya studya gramzapis. Zapis 1980 [Umumittifak sesyazma stüdyosu. Kayıt 1980], (Moskova). (Bkz. Ek 4)

Elimizdeki, Türkiye ve Gagauz Türkçesinde derlenmiş dökümanların en eskisi Sadi Yaver Ataman tarafından 1932 yılında Bartın'da tespit edilmiştir. Ataman, bu türkünün hem Bartın'da hem de Safranbolu'da söylendiğini belirtiyor.

İkinci eski eş-metin ise Hikmet İlaydın'ın 1942 tarihli tespiti. Özellikle metnin dış yapısı bakımından ilk tespitten ayrılan bu eş-metin cevap kıtalarını, eksik dizeler oluşturmaktadır.

İki eş-metinde de Mahmut'la babası, anası ve nişanlısı arasındaki haberleşmeyi içeren altı kıta yazıya geçirilmiş; ancak Ataman'ın notuna göre, Mahmut ayrıca birer birer kardeşlerine de hitap etmektedir (Tezel 1984, 52). Her halükârda türkü kişisi Mahmut adında bir erkektir.

Cahit Öztelli'nin kitabında yer alan belge ise Ataman'a dayanıyor. Fakat Öztelli, metnin dilinde ve dize sayılarında bazı değişiklikler ve düzeltmeler yapmış; yöre olaraksa Bartın ve Muğla'yı

göstermiş. Öztelli'nin verdiği türkü metni de altı kıtadan oluşuyor.

Gagauz türküsü "Varın sölein boba-ma" başlığını taşıyor ve tıpkı Türkiye Türkçesi eş-metinleri gibi altı kıtalı. Kıtalara "Marike" nidasıyla giriliyor. Ancak kesinlikle söyleyebileceğimiz husus, türkü kişinin zindana düşmüş bir erkek oluşu.

Balkan Türkçesi Eş-metinler

5. Romanya eş-metni: Gökbakar, İbrahim, **Ülkü**, Sayı: 28, Nisan 1948'den Özdemir, Ahmet, **Folklor Penceresi**. Veli Yayınları, İstanbul [1993], s. 301. (Bkz. Ek 5)

6. Bulgaristan eş-metni: Nimetullah Hafız, **Bulgaristan Halk Edebiyatı Metinleri I**, Kültür Bak. Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yay.: 126, Halk Edebiyatı Dizisi: 32, Ankara 1990, s. 151. (muhtemelen Rıza Mollof, **Bulgaristan Türklerinin Halk Şiiri** (Maniller ve Türküler), "Narodna prosveta", Sofya 1958'dan) (Bkz. Ek 6)

7. Makedonya eş-metni: Nimetullah Hafız, **Makedonya Türk Halk Edebiyatı Metinleri**, Anadolu Sanat Yayınları: 17, Halk Edebiyatı Dizisi: 2, İstanbul 1989, s. 115. (muhtemelen: Nuri Recep, »Valandovo Halk Edebiyatı Metinler« (Derlemeler), Priştine 1976'dan) (Bkz. Ek 7)

8. Makedonya-Gostivar eş-metni: Nuş, Aluş, **Rumeli Türküleri (Güfte ve Besteleriyle)**. Say Yayınları. İstanbul 1996, s. 67. Yöresi: Rumeli-Gostivar; Kimden alındığı: Mehmet Cakoviça; Derleyen Aluş Nuş. (Bkz. Ek 8)

9. Yunanistan-Selanik eş-metni: **TRT Müzik Dairesi Yay. THM Reper-tuar Sıra No: 2111**. Derleme Tar. 5.4.1980, Derleyen ve Notaya Alan: Yücel

Paşmakçı. (Bkz. Ek 9)

Romanya, Bulgaristan, Makedonya (2 adet) ve Yunanistan'da yaşayan Türklere derlenen metinler ise hem motifleri hem de dış yapı bakımından şimdiye dek sözü edilenlerden ayrılıyor: Bulgaristan ve Yunanistan eş-metinleri ikişer dizeli dokuz haneden oluşmakta ve muhtemelen kadın olan türkü kişisi, sırayla annesini, babasını, ağabeyini, daha sonra da sevgilisini imdada çağırıp, kendisini bir **sarı yilandan** kurtarmasını istemektedir. Makedonya eş-metinleri ise yapısı, konusu bakımından tıpkı Bulgaristan ve Yunanistan eş-metinlerinde olduğu gibidir; yalnızca imdada çağrılan kişiler arasında ağabey yoktur.

Mahmudum Türküsü'nün Motif Tarihiçesi

"Mahmudum Türküsü"nü 10. yüzyıldan kalan Dede Korkut Anlatmalarından *Deli Dumrul*'a kadar dayandığı ve aynı zamanda destan-masal-türkü ekseninde değişime uğrayarak günümüze aktarıldığı hususunda araştırmacılar hemfikirdir. Buna göre Deli Dumrul destanı önce masallaşmış, daha sonra da türküleşmiştir (Sakaoğlu 1988).

İki gelenek arasındaki benzerliğe ilk dikkati çeken Hikmet İlaydın olmuş; yaptığı karşılaştırmada; Deli Dumrul'un canına can bulmak zorunda kalışı ve bunun için babasına, annesine ve karısına başvurması şeklinde iki bölüm tespit etmiştir. Mahmudum türküsü ise ikinci bölüme uygun düşmektedir (İlaydın 1942, 7).

Boratay, İlaydın'ın bu tespiti üzerine kaleme aldığı yazısında, özetle; böylece Ortaçağ'da doğüstü motifler içeren destanın temasının, uzun bir sözlü aktarım süreci sonunda bugün tamamen gerçekçi bir kimlikle karşımızda olduğunu

belirtiyor. “Görüyoruz ki, mitolojik ve menkıbevi »Deli Dumrul« hikâyesindeki, Azraile verilecek can üzerinde pazarlıkların yerini türküde, mal ve para üzerinde pazarlıklar almıştır. Biz bu iki mahsulün karşılaştırılmasıyla aynı temin destanî devirden realist devire geçişinde uğradığı değişikliklere güzel misâller bulmuş oluyoruz.” (Boratav 1983, 345).

Yine İlaydın'ın yazısına dayanan bir başka araştırmacı Walter Ruben'dir. O da Deli Dumrul hikâyesini iki bölümde değerlendiriyor; buna göre sözlü gelecekte yalnızca, tahminen esası oluşturan ve daha eski olan ikinci bölüm yaşamaktadır (Ruben 1944, 230). Ruben, Deli Dumrul'un bir varyantı olarak (58a nolu) dipnotta Mahmut türküsüne atıfta bulunmaktadır. Dünya edebiyatında Deli Dumrul'a benzer bir masalın bilinmediğini belirten Ruben, bu hikâyenin Mahmut türküsüyle ilişkisini kurduktan başka, daha araştırmasının başında “Admetos” olarak nitelediği Dumrul'u, Yunan Alkestis efsanesindeki paraleliyle de karşılaştırıyor (Ruben 1944, 231; ayrıntılı bilgi için bkz. Öztürk 1997).

Ruben'in gibi Orhan Şaik Gökyay da, Deli Dumrul bağlamında, Yunan paralellere değinir ve W. Jirmunskiy'nin, müslüman menşe'li olmayan Duka Koca adı ile (Bizans) Digenis adının akrabalığı iddiasına yer verir;

“Babası söylemeye göre ünlü bir Arap emiri olan, anası ise Bizanslı Duka soyundan gelen Digenis, yalnız Küçük-Asyanın Hristiyan ahalisi arasında değil, Müslüman halkı arasında da ün almıştı, çünkü Digenis menkabeleri ile Seyyid Battal arasında sıkı bir bağ vardır. P.A. Falev tarafından ileri sürülen tahmine göre, Dumrul hikâyesinin kaynakları olarak, Digenis ile ilgili Yunan

masal ve şarkıları kabul edilebilir. Kagan Aslan ermeni efsanesi de aynı kaynağa çıkar. Yunan rivayetinin eskiliği, bu konunun Yunan toprağında meydana geldiğini gösterir.” (Gökyay 1973, DLXVII; motif karşılaştırmaları için bkz. a.y.)

Gökyay, Kanturalı birlikte Deli Dumrul'un, Dede Korkut kitabındaki diğer hikâyelerden ayrıldığını belirtir;

“Hanlar Hamı Bayındır Handan ve baş-kahraman Salur Kazan'dan söz edilmediği gibi öteki Oğuz kahramanlarının da adı geçmez. (...) Bu bunların (...) daha sonraki zamanlarda bu destanlara katıldıklarının bir tanığıdır.”

(Gökyay 1973, DLXIV). Gökyay, “Deli Dumrul hikâyesinden bugün yaşamakta olanlar” bölümünde “Mahmudum Türküsü”nü, ikinci sıraya alarak önemser; ancak konunun, Deli Dumrul'dan kimi ayrılıklar gösterdiğini hatırlatır: *Kahraman, ölüme mahkûm değildir, zindanda yatmaktadır*. Halbuki diğer varyantlarda hep ölüm ve cana can motifi vardır.

Gökyay'ın verdiği örneklerin bir benzerini de Nimetullah Hafız (1990, 161) Bulgaristan halk edebiyatı metinleri arasında Türkçe olarak yayımlamıştır (Bkz. Ek 10).

Karşılaştırma

İlginç bir nokta olarak öncelikle şunu belirtmek isterim: Şimdiye dek yapılan karşılaştırma denemelerinde, Mahmudum Türküsü'nün bir varyantı olarak hiç **Sarı Yılan** Türküsü'nden söz edilmemiştir (örn. Ruben, Gökyay, Sakaoğlu, Doğanç); yalnızca Ahmet Özdemir, türkünün Deli Dumrul'u hatırlattığını söyler (Özdemir [1993], 300). Bu, yukarıda belirttiğimiz yapı ve motif benzerlik-

lerinden ötürü bizce de doğru bir tespittir.

Mahmudum Türküsü'ndeki üslup özellikleri aynen Sarı Yılan Türküsü'nde de vardır: Türkü söyleşme üzerine kuruludur. Bir hanenin içindeki kişi adları, aile hiyerarşisi düzeninde değiştirilerek yinelenir. Bu hiyerarşik sırayla gerilim gittikçe artırılarak, türkünün dinamizmi sağlanır. En sonunda türkü kişisinin isteğini ret (anne-baba-ağabey) ve kabul eden (nişanlı) ler arasında bir karşıtlık yaratılır; böylece, nişanlı-yavuklu-sevgili daha bir vurgulanmış olur (bkz. Öztürk 1994, 189-191).

İki türkü arasındaki diğer benzerlikler şöyle sıralanabilir:

1) Zor durumda kalan bir kişinin kurtarılması söz konusudur.

2) İki metinde de suç konusunda belirsizlik vardır. Mahmudum'da zindana düşüşün sebebi belirtilmemiş; Sarı Yılan'da ise "sarı yılan"ın ne olduğu, kadının nerede olduğu konusunda herhangi bir bilgi verilmemiştir (belki "Bir sarı yılan kovaladı/ Kovaladı ve çalıya doladı beni" sözünden, kadının ağaçlı ve çalılık bir yerde, belki de ormanda olduğu sonucu çıkarılabilir).

"Sarı Yılan" motifinin Slav dillerinin konuşulduğu yerlerde, özellikle de Mahmut türküsünün varyantlarında karşımıza çıkması ilginçtir. Erich Pohl, bu motifi içeren bir Macar baladından söz etmektedir (Pohl 1934, 343). Ayrıca Bu motifin, Gagauz baladlarında önemli bir yeri olduğunu görmek mümkündür (Herdem 1994). Örneğin "Ay göklerde, Göklerde..." başlıklı bir baladda, yılanın ağzına aldığı bir delikanlı çocuk yolculardan yardım ister. Yılan, yolculara "yolunuza gidin, annesi onu, küçük yaştan kendisine adadığını" söyler. Böylece, ço-

cuğun, annesinin bedduasını aldığı anlatılır (Herdem 1994, 7).

Burada yılanla ölüm arasında bir ilgi kurmak mümkün görünüyor. Örn. Orhan Şaik Gökyay, Deli Dumrul bağlamında motif karşılaştırması yaparken Eskiçağ Habeşistan'ından bir masala değinir. Bu masalda; Tanrı, insanla yılanı yarıştıır. Sonuçta kazanan ölümsüz, kaybeden ölümlü olacaktır. İnsan (tavşanın kaplumbağa ile yarışında uyuması gibi) yolda eğlendiğinden, yılan yarışı kazanır ve "ondan sonra ölüm bütün insanların alnyazısı oldu." (Gökyay 1973, DLXVIII) Şayet, yılanı ölüm olarak, Anne-babanın vereceği eli ya da kolu, can olarak yorumlarsak, Sarı Yılan türküsünün Deli Dumrul'a olan yakınlığı daha belirginleşmiş olur.

Mahmudum ve Sarı Yılan türküleri arasında en önemli farklar ise şunlardır:

1) Sarı Yılan Türküsü'nün yinelenen haneleri önüne bir epik (anlatıcı) hane eklenmiştir: *Bir sarı yılan kovaladı beni, On yedi yerimden yaraladı beni.* Halbuki Mahmudum Türküsü ise salt söyleşme üslubundadır.

2) Mahmut erkek; Sarı Yılan türkü kişisi ise belli değildir.

3) Mahmut anne, baba ve nişanlısından, kefarete parası *beşbini tamamlamak için* kendilerine özgü eşyaları (çiftini-çubuğunu, sandığını-sepetini, yüzüğünü-küpesini) satmalarını ister; diğer kişinin istediği ise *kolunun yerine kol ya da elinin yerine el*; bu bakımdan el ve kol canın bir parçası olduğundan, Sarı Yılan, Mahmudum Türküsü'ne göre Deli Dumrul'a daha yakındır.

SONUÇ

Gerek *Mahmudum* gerekse *Sarı Yılan* türküleri öncelikle kendi başlarına ele alındıklarında, tespit edilen me-

tinler birer eş-metindir ler. Farklılıklar önplana alınarak karşılaştırılırsa, iki türkünün yine varyant değil eş-metin bağlamında değerlendirilmesi gerekir.

Çünkü, yayılma sahası dikkate alınrsa, Ege Denizi'nin Türkiye kıyısından Moldava'ya çekilecek bir hattın sağında *Mahmudum Türküsü*, solunda ise *Sarı Yılan Türküsü* coğrafyasını görüyoruz. Deli Dumrul Hikâyesi'yle ve birbiriyle ilişkileri bakımından, Millî Mukayese Yöntemi'nce bu iki coğrafyada oluşan "çiçeklenme"yi şöyle açıklamak mümkün:

Sarı Yılan türküsü, icra ortamı olarak Slav dil bölgesinde oluştuğundan, orada yaygın olan *Sarı Yılan* motifine bağlanmıştır. Bunun daha geç dönemde gerçekleşen birşey olduğunu düşünüyorum. Çünkü, eklenen epik hane, türkünün genel üslûbuna uymamaktadır. Mahmudum türküsü ise *zindan* motifine bağlanmıştır; çünkü mahpusluk olgusu, hapishane türkülerine yansımından da anlaşıldığına göre Türkiye Türklerinin yaşamında önemli bir yer tutmaktadır. Böylece iki türkünün kendi bölgelerinde gördükleri işlev, bağlandıkları motive göre değişecektir.

Daha önceki bir incelememizde, "Mahmudum Türküsü"nü uluslararası balad geleneği içindeki yerini, türkü biçimiyle ele alarak, Avrupa'da tespit edilen iki gelenek dairesinden özellikle Adriyatik kıyılarındaki Slav varyantları ile aynı grupta değerlendirmiştik (bkz. Öztürk 1997). Çünkü burada (Kuzey ve Baltık Denizi grubunda bulunan Anglo-Sakson ve Cermen varyantlardaki başkışı esir kızın aksine) zindana düşmüş bir erkek söz konusudur.

Bu grupta, istenen kefarete eşyasının, söz konusu kişiye göre değişmesini,

araştırmacılar, orijinal bir unsur saymaktadırlar. Bu bakımdan "Mahmudum Türküsü"nde de bu özelliği bulduğumuzdan, türkünün eski motifleri içerdiği söylenebilir. Başka deyişle, kişilere uygun eşyaların sıralandığı "Mahmudum Türküsü" orijinalliğini muhafaza etmektedir.

Dörder ve ikişer dizeli hanelerin hakim olduğu iki coğrafya arasında, üçer dizeli haneleriyle, sanki bir geçiş aşaması gibi duran Gagauz eş-metni, motifleri bakımından eskiliğini, hanelerin biçimi bakımından ise içinde bulunduğu coğrafyanın özelliklerini yansıtmaktadır. Yalnız bu Gagauz türküsünün, Moskova kaynaklı oluşundan ötürü, bir olasılıkla müdahale edilmiş, belki de bazı sözcüklerinde eksiltmeye gidilmiş şüphesini taşıyorum. Bu bakımdan yeni ve otantik metinlerin bulunabileceğini düşünüyorum.

Eş-metinleri karşılaştırdığımızda, Rumeli'den derlenenlerin sayıca çok olduğu görülüyor. Bunda, orada ayrı ayrı bölgelerde yaşayan azınlıkların, kendi kültür ürünlerini özenle toplayıp, olabildiğince çok metin tespit etme isteği rol almış olmalıdır. Halbuki, bizdeki siyasal üniter anlayış, araştırmalara da yansımakta ve eş-metinlerin göz ardı edilmesine neden olmaktadır; dolayısıyla gerek "Mahmudum" gerekse "Sarı Yılan" türküleri Anadolu'da sayıca az derlenmiş görünmektedir. TRT gibi bazı kurum ve kişilerin hem yeni derlemelere hem de metinlere müdahalesinin olduğu bilinmektedir. Müdahaleli metinler kapsamına, türkü bağlamında, kısmen Türkiye'de de yapılan derlemelerde elde edilen metinlerin de girdiği unutulmamalıdır.

Diğer yandan, bize intikal eden Türkiye ve Gagauz Türkçesi eş-metinle-

rin, Slav bölgesine yakın oluşu ve diğer “Sarı Yılan” türküsünün Slav kültürü (Gagauz-Moldava, Bulgaristan, Yunanistan ve Makedonya) sahasından derlenmiş olması bizce önemli bir ipucu olmalıdır. Bu türkülerin, Slav halk edebiyatı ürünleriyle sıkı bir ilişkisi var gibi görünüyor. Bu ilişkinin Macar-Türk akrabalığı ile açıklamak mümkün olabilir; bu bakımdan Macar “Sarı Yılan” baladının araştırılması, ve bu arada varlığını öğrendiğimiz yeni Azerbaycan ve Tokat eş-metinlerinin de dikkate alınması gerekecektir.

Bununla, Millî Mukayese Yöntemi'nin kullanacak araştırmacıların, millî etkiler kadar dış etkileri dikkate almaları gerektiğini belirtmek isterim. Muhakkak ki, halk edebiyatı ürünlerinin de icra ortamını ve dolayısıyla kültürel işlevlerini belirleyen etkenler arasında yabancı kültürler de vardır.

KAYNAKÇA

- * Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörlüğü'nce düzenlenen, **Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu III**'de sunulan bildiri metnidir.
- BORATAV, Pertev Naili, “Yeni Bir Türküde, Eski Bir Tem”. (**Yurt ve Dünya**, Sayı: 15-16, Mart-Nisan 1942)'den **Folklor ve Edebiyatı 2 (1982)**, İstanbul 1983.
- DOĞANÇ, Ayhan: »Selam da Söylen Mahmud'uma« Türküsü ve »Darağacından Kurtarılan Kız« Baladı”. **Folklor**. Türk Folklor Kurumu Yay., Yıl: 2, Sayı: 23-24, s. 4-8.
- ELÇİN, Şükrü: “Deli Dumrul Hikâyesinin Bir Varyantı”. **Türk Folklor Araştırmaları 8 (179)**, Haziran 1964, s. 3431.
- HERDEM, Kamil (Haz.): **Ballada Türküleri**. Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat

Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. Yayınlanmamış Bitirme Tezi, Kayseri 1994.

- ERGUN, Metin: “Mukayeseli Türk Dünyası Folklor Araştırmalarında Karşılaşılabilecek Bazı Problemler”. **Millî Folklor 27**, Güz 1995, s. 14-16.
- HAFIZ, Nimetullah: **Bulgaristan Türk Halk Edebiyatı Metinleri II**, Kültür Bak. Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları: 127, Halk Edebiyatı Dizisi: 33, Ankara 1990. (muhtemelen: 1957 (Şekibe Yamaç ve Slaveyko Martinov) veya 1965 (Muhittin Mehmedeminov) tarihinde yay.)
- HOLZAPFEL, Otto: **Lexikon folkloristischer Begriffe und Theorien (Volksliedforschung)**. Studien zur Volksliedforschung, Bd. 17, Peter Lang, Bern vs. 1996.
- GÖKYAY, Orhan Şaik: **Dedem Korkudun Kitabı**. Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1973.
- OĞUZ, M. Öcal, “Türk Dünyası Folklorunda Yeni Yöntem Arayışları”. **Millî Folklor**, Sayı: 33, 1997, s. 3-8.
- ÖZTÜRK, Ali Osman, “Mahmudum Türküsü'nün Uluslararası Balad Geleneğindeki Yeri”. **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi. Halk Edebiyatı Seksiyon Bildirileri, Cilt: 2**, Kültür Bakanlığı: 1867, HAGEM Yay.: 245, Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi: 54, Ankara 1997, s. 229-239.
- ÖZTÜRK, Ali Osman, **Das türkische Volkslied als sprachliches Kunstwerk**. Studien zur Volksliedforschung, Bd. 15, Peter Lang, Bern vs. 1994.
- POHL, Erich: **Die Deutsche Volksballade von der “Losgekauften”**. Ein Versuch zur Erforschung des Ursprungs und Werdeganges einer Volksballade von europäischer Verbreitung. FF Communi-

cations, No: 105, Helsinki 1934.

RUBEN, Walter: "Deli Dumrul (Admetos)".

FF Communications, No: 133: Ozean der Märchenströme Teil I: Die 25 Erzählungen des Dämons (Vetalapancavimsati) Mit einem Anhang über die 12 Erzählungen des Dede Korkut. Helsinki 1944, s. 230-238.

SAĞLAM, Feyyaz, **Yunanistan (Batı Trakya) Türkleri Edebiyatı Üzerine İncelemeler**. C. IV, Avusturalya Batı Trakya Türkleri İslam Derneği Yayınları, İzmir 1996.

SAKAOĞLU, Saim: Tokat'ta Derlenen Bir Deli Dumrul Hikâyesi". **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (13-17 Ekim 1986)**, Samsun 1988, s. 235-241.

TEZEL, Ayşegül: **Bartın Gazetesi (Folklor Malzemelerinin İncelenmesi)**. Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, TDEB Lisans Tezi, Ankara 1984.

EKLER

Ek 1: Mahmudum Türküsü

Oğlu:

Varın da söylen bey babama (*)
Çiftini çubuğunu satsında aman
Beş bine bin daha katsun da aman
Oğlum Mahmudum desinde aman
O çıkarsın beni zındandan
Babası:
Varın da söyleyin Mahmuduma
Çiftimi çubuğumu satamam aman
Beş bine bin daha katamam aman
Oğlum Mahmudum diyemem aman
Çıkaramam onu zındandan

Oğlu:

Varın da söylen garip anama (2)
Evini de köyünü satsun da aman
Beş bine bin daha katsun da aman
Evlâdım Mahmudum desinde aman
O çıkarsın beni zındandan

Anası:

Varın da söyleyin Mahmuduma (2)
Evimide köyümde satamam aman
Beş bine binler katamam aman
Oğlum Mahmudum diyemem aman
Çıkaramam onu zındandan
Bundan sonra Mahmut, birer birer kardeşlerine hitap ediyor, yine böyle cevap alıyor. En sonunda nişanlısına başvuruyor:

Öyle ise selâm söyleyin sevdiğime
Yüzüğünü küpesini satsun da aman
Beş bine bin daha katsun da aman
Sevdiğim Mahmudum desinde aman
O çıkarsın beni zındandan

Nişanlısı:

Varın gidin söylen sevdiğime
Yüzüğümü küpemi de satarım aman
Beş bine on bin katarım aman
Sevgilim Mahmudum derim de aman
Çıkarırım onu zındandan (*Sadi Yaver Ataman*)

*) Bu türkü Anadoludaki aşkın sadakatini gösteriyor. Fakat hiç bir ana tasavvur olunmaz ki evlâdını terketmiş bulunsun. (Ataman'ın Notu)

Ek 2: Mahmut Türküsü

– Haydin söylen beğ babama,
Çiftini çubuğunu satsın da,

“Evlâdım, Mahmudum!” desin de
O çıkarsın beni mahbesten, zındandan.
– Çiftimi satamam,
Çubuğumu satamam,
“Evlâdım, Mahmudum!” diyemem,
O çürüsün varsın mahbeste, zındanda...

—
– Haydin söylen kadın anama,
Fesini, sakasını satsın da,
“Evlâdım, Mahmudum!” desin de
O çıkarsın beni mahbesten, zındandan.
– Fesimi satamam,
Sakayımı satamam,
“Evlâdım, Mahmudum!” diyemem,
O çürüsün varsın mahbeste, zındanda...

—
– Haydin söylen sevdiğimi,
Elmasını, incisini satsın da,
“Sevdiğim, Mahmudum!” desin de
O çıkarsın beni mahbesten, zındandan.
– Elmasımı satarım,
İncimi satarım,
“Sevdiğim, Mahmudum! derim de
Ben çıkarım seni mahbesten, zındandan... (Hikmet İlaydın)

Ek 3: Mahmut’um

(1) Selam da söylen bey babama
Çiftini çubuğunu satsın da
Beş bini tamam yapsın da
Oğlum da Mahmut’um desin de aman
O çıkarsın beni zındandan, mahpustan.
(2) Selam da söylen Mahmut’uma
Çiftimi çubuğumu satamam aman
Beş bini tamam yapamam aman

Oğlum da Mahmut’um diyemem aman
Çıkaramam onu zındandan, mahpustan.
(3) Selam da söylen anacığım
Sanduğunu, sepetini satsın da
Beş bini tamam yapsın da
Evladım Mahmut’um desin de aman
O çıkarsın beni zındandan, mahpustan.
(4) Selam da söylen Mahmut’uma
Sanduğumu, sepetimi satamam aman
Beş bini tamam yapamam aman
Evladım Mahmut’um diyemem aman
Çıkaramam onu zındandan, mahpustan.
(5) Selam da söylen sevdiğime
Yüzüğünü, küpesini satsın da
Beş bini tamam yapsın da
Sevdiğim Mahmut’um desin de aman
O çıkarsın beni zındandan, mahpustan.
(6) Selam da söylen Mahmut’uma
Yüzüğümü, küpemi de satarım aman
Beş bine on bin katarım aman
Sevdiğim Mahmut’um derim de aman
Çıkarırım onu zındandan, mahpustan.
(Cahit Öztelli)

Ek 4: Gagauz Eş-metni:

Marike...
Varın söyleyin bobama, (2)
Çıkarsın satsın toprağını, (2)
Gelsin kurtarsın beni zındandan.
Marike...
Topracıyı da satamım, (2)
Zindana da ben gidemim, (2)
Oğlum da var benim deyemim.
Marike...
Varın söyleyin anama, (2)

Çıkarsın satsın varlığını, (2)
Gelsin kurtarsın beni zindandan.
Marike...
Varlığını da satamım, (2)
Zindana da ben gidemim, (2)
Oğlum da var benim deyimim.
Marike...
Varın söyleyin yavukluma, (2)
Çıkarsın satsın çeyizlerini, (2)
Gelsin kurtarsın beni zindandan.
...[Mari]key...
Çeyizlerimi de ben satarım, (2)
Zindana da ben giderim, (2)
Gene de yavuklum var derim.

Ek 5: Bir Sarı Yılan (Romanya)

-Bir sarı yılan kovaladı beni,
On yedi yerimden yaraladı beni
-Varın söylen babam gelsin,
Salsın elini alsın yılanı..
-S[a]lamam elimi alamam yılanı,
Korkarım yilandan ısırır elimi.
-Varın da söylen anneciğime gelsin,
Salsın elini alsın yılanı..
-Salamam elimi alamam yılanı,
Korkarım yilandan ısırır elimi.
-Varın da söyleyin nişanlım gelsin,
Salsın elini alsın yılanı.
-Salarım elimi alırım yılanı,
Korkmam yilandan kurtarırım yarimi...
(İbrahim Gökbakar)

Ek 6: Sarı yılan (Bulgaristan)

Bir sarı yılan sardı ya beni
On yedi yerimden yaraladı beni
Varın söyleyin anneciğim gelsin

Alsın yılanı sarsın koluna
Alamam yılanı saramam koluna
Sensiz olurum kolsuz olamam
Varın söyleyin babacığım gelsin
Alsın yılanı sarsın koluna
Alamam yılanı saramam koluna
Sensiz olurum kolsuz olamam
Varın söyleyin ağabeyim gelsin
Alsın yılanı sarsın koluna
Alamam yılanı saramam koluna
Sensiz olurum kolsuz olamam
Varın söyleyin sevgilim gelsin
Alsın yılanı sarsın koluna
Alırım yılanı sararım koluna
Kolsuz olurum sensiz olamam. (Nimetullah Hafız)

Ek 7: Bir Sarı Yılan Kovaladı (Makedonya)

Bir sarı yılan kovaladı
Kovaladı ve çalhya doladı beni
Selam söyleyin babama gelsin
Salsın elini tutsun yılanı
Salsın elini tutsun yılanı
Salamam elimi tutamam yılanı
Elsiz olamam sensiz olurum
Elsiz olamam sensiz olurum
Selam söyleyin anam gelsin
Salsın elini tutsun yılanı
Salsın elini tutsun yılanı
Salamam elimi tutamam yılanı
Elsiz olamam sensiz olurum
Elsiz olamam sensiz olurum
Selam söyleyin yavukluma gelsin
Salsın elini tutsun yılanı

Sallarım elimi tutarım yılıanı
Elsiz olurum sensiz olamam. (*Nimetullah Hafız*)

Ek 8: Bir Sari İlan (Yugoslavya)

Bir sari ilan sarmaladı beni
Yedi yerde yaraladı beni (2)
Varın çağırın anami celsın
Salsın elni çeksın ilanı (2)
Elimi salamam ilanı çekemem
Sensiz olorum elsiz olamam (2)

II

Varın çağırın babama celsın
Salsın elni çeksın ilanı
Salamam elimi çekemem ilanı
Elsiz olamam sensiz olorum

III

Varın çağırın sevdiğim celsın
Salsın elni çeksın ilanı
Elini salırım ilanı çekerim
Elsiz olorum sensiz olamam (*Aluş Nuş*)

Ek 9: Bir Sarı Yılan Kovaladı Beni

Bir sarı yılan kovaladı beni
Hem kovaladı hem dolayladı
Ah selâm edin bey babam gelsin
Salsın elni tutsun yılıanı
Ah salamam elimi tutamam yılıanı
Bağlantı
Sensiz olurum elsiz olamam
Ah selâm edin hacı nenem gelsin
Bağlantı
Ah selâm edin ağam gelsin
Bağlantı
Ah selâm edin yavuklum gelsin
Salsın elinin tutsun yılıanı

Ah salarım elimi tutarım yılıanı
Sensiz olamam elsiz olurum

Ek 10: Azrail ile Avcı

Bir gün bir avcı balkanda avlanıyormuş.
Avlanırken yanına bir insan gelmiş. O
ise Azrail'miş. Azrail ona:

– Aretlik olalım, demiş.

Aretlik olmuşlar. Bir iki gün beraber
gezmişler. Ondan sonra aretliğine:

– Burada beygirin yanında dur, fakat
beygire binme, demiş.

Çünkü beygire binerse Azrail'in insan-
ların canını nasıl aldığını öğrenecekmış.
Azrail gittiğinde adam da beygire binmiş
ve Azrail'in insanların canını nasıl al-
dığını görmüş. Azrail yanına gelip şöyle
demiş:

– Aretlik ben senin canını tam evlen-
diğin akşam alacağım.

Ayrılmışlar. Avcı altı yedi sene durduk-
tan sonra evlenmiş, Azrail'in unut-
tuğunu zannetmiş. Tam bu sırada Azrail
gelmiş.

– Şimdi ne yapacağız, aretlik, demiş. Git
babandan elli yaş iste. Çünkü baban yüz
sene yaşayacak, demiş.

Çocuk gitmiş, babasından elli yaş is-
temiş, fakat babası vermemiş. Avcı yine
dönmüş.

– Git şimdi annenden iste, demiş.

O da vermemiş.

– Madem ki öyle, git şimdi sevgilinden
iste demiş.

Sevgilisi ona:

Hayatımın hepsini al, demiş.

Azrail onlara:

– Yüzer sene ömrünüz vardı. Yüz sene

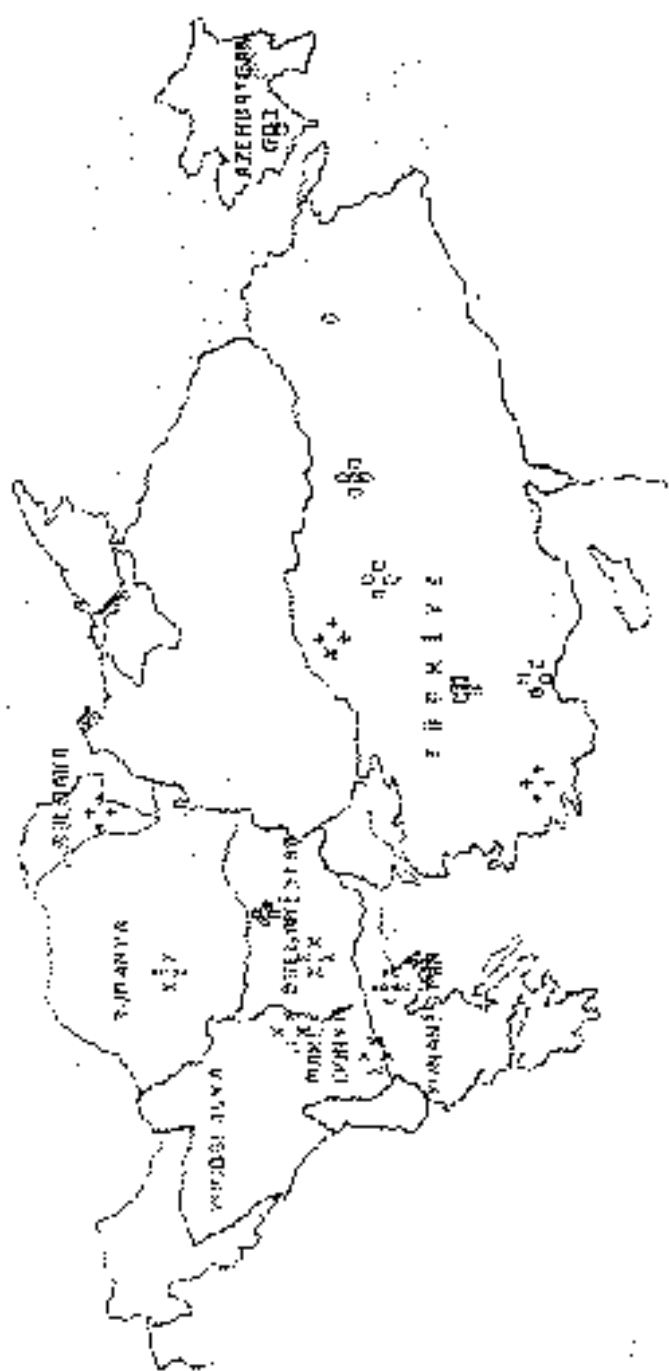
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՎ ՍԱՐԻ ԿՈՒՐԱՆ ԲԻՈԳԵՈԳՐԱԿԱՆ ԿԱՆԻՍԿԱՆ ՏՈՒՆՈՒՆԵՐԻ ԿԱՐԿԱՆԱԿՈՒՄ

+ ԲԻՈԳԵՈԳՐԱԿԱՆ ԿԱՆԻՍԿԱՆ ՏՈՒՆՈՒՆԵՐԻ ԿԱՐԿԱՆԱԿՈՒՄ

x ԿԱՐԿԱՆԱԿՈՒՄ ԿԱՆԻՍԿԱՆ ՏՈՒՆՈՒՆԵՐԻ ԿԱՐԿԱՆԱԿՈՒՄ

o ԿԱՐԿԱՆԱԿՈՒՄ ԿԱՆԻՍԿԱՆ ՏՈՒՆՈՒՆԵՐԻ ԿԱՐԿԱՆԱԿՈՒՄ

ՏՈՒՆՈՒՆԵՐԻ ԿԱՐԿԱՆԱԿՈՒՄ ԿԱՆԻՍԿԱՆ ՏՈՒՆՈՒՆԵՐԻ ԿԱՐԿԱՆԱԿՈՒՄ

YER SARI ILAN

YER SARI
 Komposer: ALIYEV
 Lirik: ALIYEV
 M. JAVANSHIRLI

Musical score for 'YER SARI ILAN'. It consists of two systems of staves. The top system has a vocal line (soprano) and a piano accompaniment. The bottom system has a vocal line (alto) and a piano accompaniment. The lyrics are written below the vocal lines.

21

YER SARI ILAN
 SƏRİ ƏLİYEVİN ƏSƏRİ
 M. JAVANSHIRLI

21

YER SARI ILAN
 SƏRİ ƏLİYEVİN ƏSƏRİ
 M. JAVANSHIRLI

Musical score for 'YER SARI ILAN'. It consists of two systems of staves. The top system has a vocal line (soprano) and a piano accompaniment. The bottom system has a vocal line (alto) and a piano accompaniment. The lyrics are written below the vocal lines.

21

YER SARI ILAN
 SƏRİ ƏLİYEVİN ƏSƏRİ
 M. JAVANSHIRLI

YER SARI ILAN
 SƏRİ ƏLİYEVİN ƏSƏRİ
 M. JAVANSHIRLI

YER SARI ILAN
 SƏRİ ƏLİYEVİN ƏSƏRİ
 M. JAVANSHIRLI

